

De Kamper Bank van Lening en bankiersfamilie De Meijne

door Carin Koopman

Tijdens onderzoek naar de bouwheer van Broederweg 9 stuitte Carin Koopman op de familienaam De Meijne. Deze bankiersfamilie exploiteerde gedurende een groot deel van de 17de eeuw de Kamper Bank van Lening. De Bank van Lening kan gezien worden als een voorloper van de banken in onze tijd. Verder onderzoek naar de familie De Meijne bracht een schat aan informatie naar boven. Binnen de Bank van Lening bleken vrouwen een vooraanstaande rol te spelen. Als bijvangst kwam er meer duidelijkheid over de locatie van de Bank van Lening in de 17de eeuw in Kampen.

De Bank van Lening

De Bank van Lening, de Tafel van Lening, het Pandjeshuis, de Lombard of de Lommerd, het zijn verschillende benamingen voor een belangrijke financiële instelling in grotere handelssteden. De Bank van Lening deed opgang vanaf de 13de eeuw, toen de economie in delen van de Nederlanden groeide en er een tekort aan ruilmiddelen was. De meeste bankhouders waren in die tijd afkomstig uit de Italiaanse steden Asti en Chieri in de streek Piëmont. Zij beschikten over meer kennis op het gebied van geld en kredietverstrekking dan in West- en Noord-Europa voor handen was. Een burgeroorlog in de thuisstreek gaf een extra impuls aan de emigratie naar het noorden. Deze Italianen verdrongen in onze contreien geldschieters van vaak Joodse afkomst.¹ Een proces dat nog versterkt werd door de pogroms tegen Joden als gevolg van de grote pestepidemie in 1348/49.

In het middeleeuwse Kampen ontbreken sporen van Lombarden. Waarschijnlijk was de kredietverlening in de hoogontwikkelde handelssteden in Noord- en Oost-Nederland in handen van particulieren. Rijke particulieren leenden aan elkaar en aan de stad grote bedragen uit. Een prachtig Kamper voorbeeld daarvan is de kredietverstrekking aan de bekende klok- en geschutgieter Geert van Wou. Toen Van Wou zijn werkzaamheden in Kampen

De rijke man en de dood. Monogrammist Al (de Kamper kunstenaar Albert Jacobsz. Maeler). Houtsne. 1553.

Rijksprentenkabinet Amsterdam: inv.nr. RP-P-1932-120.

startte, was hij nog niet vermogend genoeg om de kosten voor het gieten van klokken uit eigen zak voor te schieten. Op 14 juni 1481 leende hij daarom 200 carolusgulden van kerkmeester Johan van der Vene, waarvoor drie klokken, alle klokspijs en al zijn gereedschap in de stadsvrijheid als onderpand diende. Blijkbaar kon hij deze schuld aflossen, want bijna een jaar later, op 3 mei 1481, gaf Geert van Wou opnieuw een schuldbekentenis af. Dit keer aan kerkmeester Herman van Uitterwijck en voor 210 carolusgulden. Als onderpand dienden klokspijs, zijn huisraad en al zijn goederen in de stadsvrijheid. Door deze twee schuldbekentenissen weten wij bij benadering wanneer Geert van Wou in Kampen kwam wonen.²

In de tweede helft van de 16de eeuw is er sprake van een Bank van Lening in Kampen.³ De Kamper Bank van Lening behoorde tot de middelgrote banken. Voor het floreren van een Bank van Lening was het van belang dat de stad aan handelsroutes lag of het eindpunt was van handelsroutes. Bij de Bank van Lening werd en wordt geld geleend op basis van een onderpand. Dit is één van de oudste vormen van kredietverlening. Het grote voordeel van lenen op onderpand is, dat er direct krediet verleend wordt, zonder tijdrovend onderzoek naar de kredietwaardigheid van de geldlener. Deze werkwijze van de Banken van Lening lag al in de middeleeuwen vast en wijzigde daarna nauwelijks. Het onderpand kon van alles zijn: kleding, juwelen, bestek, bedden en handelswaar (laken, graan, wijn en bier). Onroerend goed kon niet dienen als onderpand. Als bewijs van de pandgeving ontving de lener een pandpriefje 'aan toonder', dus niet op naam. Zo konden leners onbekend blijven en was een pandbriefje overdraagbaar aan derden. In de loop van de tijd ontstond er zelfs een speciale dienstverlening, 'de inbrenger'. Vaak waren dat vrouwen, vooral weduwen, die tegen betaling voor derden panden inbrachten, beleenden en weer losten. Meestal bezat een Bank van Lening een onopvallende achteringang, voor hen die niet gezien wilden worden. Zo had het erf van de Kamper Bank van Lening in de Broederweg een achteringang vanuit de Groenestraat.⁴ Voor meer discretie kon men ook buiten sluitingstijd van de bank langskomen, maar dat bracht wel extra kosten met zich mee. Op zondag werd alleen in noodgevallen beleend. De geldlening bedroeg de getaxeerde waarde van het pand, minus de kosten voor opslag. De lening met rente kon op elk moment afgelost worden, de termijn van het krediet besloeg meestal een jaar en een dag of een jaar en zes weken. Was het pand dan niet gelost, dan mocht de bankhouder het onderpand tegen de beste prijs verkopen. Niet geloste panden kopen deed het echtpaar Johan en Ode Jansz. Zij woonden 'Achter de nije Muur' (Voorstraat). Hij was

Het erf van de 17de-eeuwse Bank van Lening. Uit: *Kadastrale atlas Overijssel 1832* (Zwolle 2012).

knopenmaker. In 1622 kochten zij voor 225,05 carolusgulden aan goederen in de lommerd. Een flink bedrag, dat Johan en Ode niet direct konden betalen. In het gerechtelijk archief van de stad vinden wij een schuldbekentenis, waarin zij beloven dit bedrag te betalen aan bankhouder Jacob (Jacques) de Meijne met als onderpand hun huis en erf.⁵ Het betreft hier een gerechtelijke schuldbekentenis met onroerend goed als onderpand. Dit is iets anders dan roerend goed verpanden bij de Bank van Lening. Het blijft een wonderlijke actie van Johan en Ode. Vraag blijft waarom zij zich zo in de schulden staken, want daar geven de stukken dan weer geen antwoord op.

Voor het opslaan van de onderpanden had een bankhouder veel ruimte nodig. Over de 17de-eeuwse Kamper Bank van Lening is bekend dat deze stond op een erf met drie verschillende bouwdelen. Het hoofdgebouw stond aan de Broederweg met ernaast een kleiner huis. Achter het hoofdgebouw stond nog een groot achterhuis.⁶ De kassier had de dagelijkse leiding over de bank. Hij voerde het beheer over de geldkist, taxeerde de panden, stelde de dag- en maandstaten op en had de leiding bij de openbare verkopeningen van niet-geloste panden. Daarnaast was er een onderkassier voor het toezicht op de zilverkamer, een boekhouder/beheerder van de wollen en linnen panden en - vooral bij grotere banken - een vierde en vijfde bediende. Bij een middelgrote bank als de Kamper Bank van Lening zal de eigenaar zelf kassier zijn geweest en hielp zijn vrouw bij het uitvoeren van de overige taken.

Naast pandkrediet werden ook andere soorten leningen door de Bank van

Copia. 2.
Camp 1659.
Wij Burgemeesteren Schepenen ende Raedt
der Stadt Campen doen houde ende bekennen By des
ouste oordele brieft dat wij met voorgaende advies onse
geswoore Gmdeuts op t goet rapport ons gedaen vanden
persone van Abraham de Maijne, zoon van salige Jacques
des Maijne, ende om te verorden alle middelyc ende
den Burgheers ende Jngelsteds des Stadt Campen te
lauden gelden in hant udringe, handlinge ende verkeert
desse tot commoditeit ende gediens vande sels, dat ten

Detail van het octrooi uit 1659 met de zin 'Abraham de Maijne, zoon van zalige Jacques de Maijne'. Utrechts archief: NL-UThUA_A363350_000001.

Lening verstrekt. Hoge adel leende zonder onderpand. De graven van Holland, Zeeland en Gelre en de bisschop van Utrecht leenden allen geld bij de Bank van Lening. Soms waren dit renteloze leningen, vermoedelijk om de relaties goed te houden.⁷ Na de 14de eeuw was hun kredietwaardigheid zo toegenomen dat zij van de Lombarden geen krediet meer nodig hadden. In geval van acute liquiditeitsproblemen konden kooplieden op onderpand van hun handelsvoorraad geld lenen bij de Bank van Lening. Tafelhouders belegden ook in leningen in de vorm van renten, uitgegeven door steden en provinciale staten. Daarnaast verrichtten Lombarden binnenlandse kassiersdiensten, werkten zij als geldwisselaars en verrichtten zij andere diensten waarvoor financiële deskundigheid nodig was. De bankhouders noemden zich bij voorkeur (Piëmontees) koopman en hielden zich soms ook met koophandel bezig.

Voor het houden van een Bank van Lening was een vergunning, octrooi genoemd, nodig. Voor het verkrijgen van een vergunning betaalde de bankhouder de vergunninggever een bedrag. Een betaling vooraf heette propyn, een betaling achteraf pensioen. Aanvankelijk was het uitgeven van een octrooi een heerlijk recht. Tijdens de Republiek kwam dit recht in handen van de steden. Het propyn en/of pensioen kwam toen ten goede aan de armen in de stad. Ook in Kampen was dit het geval. Een juiste taxering van de panden was van groot belang voor een goed functioneren van de Bank van Lening. Daarnaast gingen er grote bedragen in de bank om, zodat het aantrekken

van bekwaam personeel het belangrijkste selectie criterium was. Schade binnen de Bank van Lening werd meestal veroorzaakt door fraude of onjuiste taxering. Voor mensen van buiten de bank was het nauwelijks mogelijk om toezicht te houden op de complexe boekhouding van de Bank van Lening. Bankhouders gebruikten alleen bij kenners bekende symbolen voor hun aantekeningen over beleningen. Om het toezicht te vergemakkelijken bevoelen de Staten-Generaal in 1592 dat de Lombarden hun boeken in normaal schrift en in bekende taal moesten bijhouden. Alleen voor de namen van geldleners mochten nog symbolen worden gebruikt.

De Banken van Lening in Nederland waren in handen van een beperkt aantal families. Bankhouders hadden vaak belangen in meerdere banken en waren door compagnonschappen met elkaar verbonden. Deze werkwijze was waarschijnlijk een vorm van risicospreiding.⁸ Hoe bankhouders aan het kapitaal kwamen om een bank te beginnen blijft duister. Men leende geld van elkaar of ging een compagnonschap aan. Een Bank van Lening vormde een ophoping van kapitaal die rovers groot en klein aantrok. Bankhouders waren daarom vrijgesteld van wachtlopen. Het werd belangrijker gevonden dat de bankhouder voortdurend in de bank aanwezig was. In de grote banken in de Hollandse steden waren ook 's nachts wachten aanwezig. Tegen sommige overvallen is echter geen enkele bank te beveiligen. In 1572 werd Kampen ingenomen door graaf Willem van den Bergh die geld van de stad eiste. Om hieraan te voldoen droeg het stadsbestuur alle leners van de Bank van Lening op hun panden binnen drie dagen te lossen op straffe van verbeurdverklaring. De terugbetaalde gelden werden aan de bankhouder ontnomen en overgedragen aan de kanselarij van Willem van den Bergh.⁹ Bankhouders waren ook vrijgesteld van inkwartiering, om te voorkomen dat onbevoegden toegang kregen tot geld en onderpanden. Vanaf de 16de eeuw ontstond meer concurrentie tussen de verschillende bankhouders bij het verwerven van octrooien. Zo onderhandelde de stad Kampen in 1603 met de grootste delijke bankhouder Sion Luz over de voorwaarden voor het houden van een Bank van Lening. Sion Luz was bankhouder in achtereenvolgens Dordrecht, Haarlem, Leiden, Amsterdam, Den Haag en tenslotte Breda. In 1593 werd hij veroordeeld voor strafbare handelingen bij de Bank van Lening in Dordrecht, in 1598 volgde een veroordeling in Leiden. De kleurrijke Sion Luz beschikte over invloedrijke connecties (de Oranjes) en kwam overal mee weg. Om van Sion Luz en zijn woekerrenten af te zijn, begon de stad Amsterdam in 1614 een eigen Bank van Lening. Dit was de eerste stedelijke Bank van Lening en is nu de oudste Bank van Lening van Nederland. Van Sion Luz is uit

1603 een concept-octrooi voor Kampen bewaard gebleven.¹⁰ Hierin stelt Luz een octrooitermijn van twintig jaar voor en een pensioen van 100 carolusgulden. Daarnaast wilde Luz een monopolie voor Kampen; jachtrecht met honden, netten en vogelen; vrijstelling van wachtlopen, inkwartiering en schatting. Tot geluk van de stad Kampen liepen de onderhandelingen met Sion Luz op niets uit.

De 17de-eeuwse bankiersfamilie De Meijne

Banken van Lening werden vaak voor langere tijd verpacht, met optie op verlenging van het octrooi na de vervaldatum. Voor de stad bracht dit continuïteit in de exploitatie van de bank, voor de bankhouder gaf het bestaanszekerheid.¹¹ Deze gang van zaken treffen we ook aan bij de 17de-eeuwse Bank van Lening in Kampen. De bankiersfamilie De Meijne, oorspronkelijk Dalmeijn¹², maakte deel uit van de groep uit Lombardije afkomstige bankiersfamilies die vanaf de 13de eeuw de Banken van Lening in de noordelijke Nederlanden exploiteerden. De familie De Meijne functioneerde binnen een landelijk netwerk van bankhouders, waarin men onderling trouwde en allerlei zakelijke belangen deelde. Vader Emanuel de Meijne vestigde zich als eerste in Nederland, maar het is (nog) niet duidelijk waar. Hij was rond 1531 in Italië geboren en trouwde met Sara Immorijn, dochter van Jehan Andrieu Ymmonin, bankhouder in Den Haag 1550-1552.¹³ Het is goed mogelijk dat Emanuel als jongeman eerst in de Haagse Bank van Lening werkzaam was. Rond 1600 duikt de familie op in onze regio. In 1598 verkregen Zwollenaar Jacob Bomhoff en zijn vrouw Agnieta de Meijne octrooi voor het houden van een Bank van Lening in Hattem. De inkt van dit contract was nog niet droog, toen bij de Hattense magistraat een brief binnenkwam van broers Emanuel jr. en Jacques de Meijne. Zij stelden dat hun zwager Jacob Bomhoff het octrooi aan hen had overgedragen.¹⁴ Het was vervolgens Emanuel jr., die zich in 1599 als tafelhouders in Hattem vestigde. De bank in Hattem lijkt slecht gelopen te hebben, maar ging niet failliet. Tussen 1603 en 1609 diende Emanuel verschillende verzoeken in om ook in Zwolle bank te mogen houden.¹⁵ Dit liep op niets uit, pas in 1636 verleende Zwolle octrooi voor een Bank van Lening. In 1605 deed Emanuel zaken met bankhouder Joris Jacobsz. del(l) Mol(l) in Alkmaar.¹⁶ Op dat moment was zijn broer Jacques al enkele jaren met een dochter van deze bankhouder getrouwd. Emanuel hield zich ook bezig met 'coopmanschap'. Daarmee werd koophandel bedoeld, maar ook het uitlenen van geld zonder onderpand viel hier onder. In 1617 werd hij eigenaar van een papiermolen met huis nabij de springbron in de stadsvrij-

Stamboom De Meijne (rood = bankhouder in Kampen):

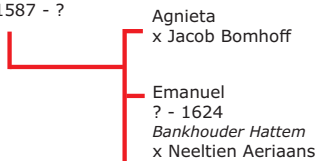
Emanuel de Mayne

(Dalmein)

ca. 1581 - ?

x **Sara Immorijn**

ca. 1587 - ?

Jacob de Meijne

1563 - 1631

Bankhouder Kampen

⋮

X

Jenetta

1589 - 1617

Joris del(I) Mol(I)

ca. 1561 - 1624

Bankhouder Alkmaar,

Medemblik, Dokkum,

Stavoren en Naarden

x **Emmerentia Dimmer**

ca. 1557 - ?

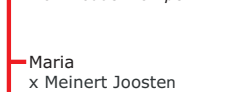
Johan Dimmer de Meijne

1603 - 1642

Bankhouder Kampen

x **Femme Gerrits**

Bankhouder Kampen

Joris

Abraham de Meijne

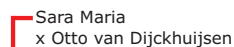
1615 - 1678

Bankhouder Kampen

x **Catharina Patronis**

1618 - 1706

Bankhouder Kampen

Hercules de Maijne

1683 - ?

Bankhouder Zutphen

x gehuwd

Stamboom van de familie De Meijne. Opmaak door Remy Steller.

heid van Hattem. Later in de 17de eeuw kwam deze papiermolen in handen van de heer van Molecaten. Emanuel was getrouwd met Neeltien Aeriaans. Hij overleed, samen met één van zijn kinderen, in 1624. Broer Jacques handelde de zaken rond de Bank van Lening in Hattem af en was ook voogd over de nog minderjarige dochter Geertruijt.¹⁷

Jacques (Jacob) de Meijne, bankhouder Kampen 1608 (?) - 1631

Enigszins verrassend is de aanwezigheid in 1620 van Jacques de Meijne (1563-1631) als tafelhouders in Kampen. 'Jacob de Meyne en Janneke del Moll, echtelieden' kregen toen verlenging van het octrooi met twaalf jaar, waarvoor zij 100 carolusgulden voor de armen betaalden.¹⁸ Zij beheerden de Kamper bank dus al eerder. Hoelang is niet te achterhalen, mogelijk vanaf 1608. Wel is bekend dat Jenetta (Janneke) in 1617 in Kampen overleed op de leeftijd van 33 jaar. Naast haar man liet zij zes kinderen na: Johan, Maria, Suzanna, Emmerentia, Joris en Abraham.¹⁹ Hoewel de (oudtestamentische) namen anders doen vermoeden, waren de meeste tafelhouders lid van de Gereformeerde Kerk. De steden waren vergunninghouder en zullen dit lidmaatschap waarschijnlijk als eis hebben gesteld.

Kampen was niet de eerste locatie van Jacques de Meijne als tafelhouders. In 1599 was hij getrouwd met Jenetta, de toen 15-jarige dochter van de belangrijke tafelhouders Joris Jacobsz. del(l) Mol(l) in Alkmaar. Naast Alkmaar beheerden de ouders van Jenetta de Banken van Lening in Harlingen, Medemblik, Stavoren, Dokkum en Naarden. In 1622 diende ook Joris Jacobsz del(l) Mol(l) een verzoek in om gunning van het octrooi in Zwolle, wat werd afgewezen.²⁰ De zoons van Joris Jacobsz. del(l) Mol(l) kregen het bankiersvak met de paplepel ingegoten. Als jongvolwassenen werden zij als kassiers aangesteld bij de banken, waarvoor hun vader het octrooi verworven had en dus verantwoordelijk bleef. Meestal kon een zoon na het overlijden van de vader het octrooi van een Bank van Lening overnemen. We zien de zoons van Joris dan ook terug als bankiers in Alkmaar (Isaac), Stavoren (Jan Michiel), Dokkum (Antonie) en Naarden (Abraham). Ook het kersverse echtpaar Jacques de Meijne en Jenetta del(l) Mol(l) werd op weg geholpen. Eén van hun huwelijkse voorwaarden was dat zij onder toezicht van de ouders van Jenetta de Bank van Lening in Medemblik of Stavoren zouden beheren. Aangezien tussen 1603 en 1610 vier van hun kinderen in Medemblik werden geboren, zullen Jacques en Jenetta daar de tafel hebben gehouden. Het echtpaar zal een gedegen interne opleiding binnen het bankimperium van Joris Jacobsz. del(l) Mol(l) hebben gekregen. In 1627 had Jacques de Meijne nog steeds een

aandeel in de Alkmaarse Bank van Lening, hij droeg dit toen over aan zijn kinderen.²¹ Naast het beheren van de Bank van Lening mocht Jacques de Meijne aan 'coopmanschap' doen en had hij een optie op verlenging van het octrooi na de vervaldatum. De Bank van Lening was gevestigd in een pand aan de Broederweg tegenover de Waalse kerk. Jacques de Meijne overleefde zijn vrouw veertien jaar.

De drie dochters van Jacques de Meijne en Jenetta del(l) Mol(l) trouwden allen een goede partij. Een aanwijzing dat de familie De Meijne tot de goede burgerij behoorde en algemeen gerespecteerd werd. Oudste dochter Maria trouwde in 1627 met Meijnert Pietersz. Joosten, zoon van een lakenhandelaar en burgemeester van Hasselt. In 1628 kocht het stel een huis met brouwerij 'Achter de nije Muur'. Daarvoor leenden zij geld bij particulieren.²² Blijkbaar bracht de brouwerij niet voldoende op, want zij konden hun schulden niet aflossen. In 1630 vertrok het stel naar Sloten, waar Meijnert licentiemeester (belastingontvanger) werd. Voor hun vertrek droegen Maria en Meindert hun huis en brouwerij inclusief de schulden over aan oudste broer Johan. De achterstallige schulden waren inmiddels opgelopen tot 1500 carolusgulden.²³ Tweede zus Suzanna (1606-1696) was in 1623 op 17-jarige leeftijd getrouwd met de 16-jarige Saris Jansz. van der Grunden, verwant aan de bekende familie Maeler. Saris Jansz. van der Grunden was later arts en kerkmeester. Jongste zus Emmerentia, vernoemd naar haar grootmoeder in Alkmaar, diende in 1633 een klacht in bij het Schepengerecht over een zoon van dominee Pipart van de Waalse kerk, gelegen tegenover de Bank van Lening. Deze kwam zijn trouwbelofte aan haar niet na.²⁴ Een jaar later woonde Emmerentia ook in Sloten, waar zij in 1634 in het huwelijk trad met de jurist Gilius Heijdemer, werkzaam bij het Hof van Friesland. In 1657 leed Emmerentia aan de pest en maakte zij haar testament op. Zij verklaarde toen dat zij bij haar echtgenoot nog een bedrag van 1500 carolusgulden had met al haar huisraad die zij in het huwelijk had ingebracht, haar linnen, wol, goud en zilver.²⁵ Ook in dezen volgde de familie De Meijne algemene ontwikkelingen. Werden bankhouders aan het begin van de 17de eeuw nog uitgesloten en met de nek aangekeken, in de loop van de eeuw werden het gerespecteerde families die deelnamen aan het stadsbestuur.

Johan Dimmer Jacobsz de Meijne, bankhouder Kampen 1631-1642

Oudste zoon Johan (Dimmer) de Meijne (1603-1642) had zijn vader Jacques in de laatste jaren al bijgestaan. Met diens volmacht verkocht Johan in 1630 een huis tegenover de lommerd in Alkmaar.²⁶ Waarschijnlijk was dat het

woonhuis van zijn in 1624 overleden grootvader Joris Jacobsz. del(l) Mol(l). Het was Johan die de Kamper Bank van Lening voortzette, na het overlijden van Jacques de Meijne. Daarvoor was allereerst een nieuw octrooi van de stad nodig. Dat verkregen 'Jan Dimmer Jacobsz. de Meyne en Femme Gerits, echtelieden' in 1632 voor een periode van twintig jaar. Het kostte hen 200 carolusgulden voor de armen. Als bijzonderheid werd in het octrooi vermeld dat Johan en Femme het huisje naast hun hoofdhuis mochten 'vercieren'. Johan en Femme waren in 1627 in Kampen getrouwd. Femme was in Kampen geboren, maar over haar afkomst is verder niets bekend.²⁷ Johan voegde de naam Dimmer aan zijn achternaam toe, waarschijnlijk ter onderscheiding van de andere familieleden. Dimmer kwam van zijn grootmoeder van moederszijde in Alkmaar, Emmerentia Dimmer.

Het was ook Johan die met volmachten van zijn zussen en broers de zaken rond het toch vrij gecompliceerde sterfhuis van zijn vader afhandelde.²⁸ Alle kinderen hadden recht op hun erfdeel en Johan moest hen uitkopen en/of schadeloosstellen. Alle uitstaande schulden, renten, panden en interesten op de Bank van Lening moesten worden geïnventariseerd, de behuizing en inboedel overgenomen. Emmerentia deed in 1632, tegelijk met zus Maria en zwager Meijnert, afstand van haar rechten op de Bank van Lening. Zus Suzanna ontving in 1633 een bedrag van 2800 carolusgulden vanwege de afstand die zij had gedaan aan de Bank van Lening van de inboedel en huisraad van wijlen haar vader Jacques de Meijne.²⁹ Meest opvallend in het overnameproces van de Kamper Bank van Lening was een rechtszaak, die door nichtje Geertruijt de Meijne uit Hattem voor de Kamper Schepenbank werd aangespannen. In 1629 hadden haar voogden, waaronder Jacques de Meijne, de Bank van Lening in Hattem verkocht voor een bedrag van 5000 carolusgulden. Dit geld was niet ter plaatse gedeponerd, maar 'ontvreemd', wat betekende dat het buiten de jurisdictie van de stad Hattem was gebracht. Geertruijt kreeg van oom Jacques een kwitantie waaruit bleek dat het geld belegd was. De borgen van de voogden waren woedend en oom Jacques werd ontheven van zijn voogdij. Toen Jacques de Meijne in 1631 overleed, had Geertruijt nog steeds de helft van het bedrag tegoed van haar oom. De vordering van Geertruijt werd door het Kamper gerecht aan haar toegewezen.³⁰ Om aan deze financiële verplichting te kunnen voldoen mochten de kinderen van Jacques de Meijne een lening afsluiten op de overwaarde van het huis van hun overleden vader, met alle rechten en plichten aan de Kamper Bank van Lening, met uitzondering van de overige panden op hetzelfde erf.³¹ Johan Dimmer de Meijne vroeg in 1638 toestemming aan het stadsbestuur

om tegenover zijn brouwerij De witte Leeuw en aan de zijkant van de woning van de hoefsmid een pomphuisje te mogen bouwen. Ook deze bankhouder hield zich met 'coopmanschap' bezig. De toestemming werd verleend onder de voorwaarden dat hij de doorgang van de hoefsmid naar zijn 'coolen' niet mocht belemmeren en hij moest de stad ieder jaar met Pasen 3 goudguldens betalen.³² De exacte locatie van de hoefsmid is niet meer bekend, maar zeker is dat hij een muurtoren tot zijn beschikking had om zijn vak uit te oefenen. Voeg daarbij het gegeven dat Johan Dimmer de Meijne in 1630 een brouwerij in de Voorstraat kreeg overgedragen van zijn zus Maria en haar man, waarmee hij kon handelen alsof het zijn eigen bezit was. Het is heel goed mogelijk dat De witte Leeuw deze brouwerij in de Voorstraat was.

Zoals bij de meeste Banken van Lening is ook de boekhouding van de Kamper bank niet bewaard gebleven. Inzicht in wat er nu precies gebeurde binnen de muren van het bankgebouw valt daarom nauwelijks te verkrijgen. Een enkele keer kwam het stadsbestuur er aan te pas en horen we iets meer over zaken die bij de bank speelden. Zaken die ons een inkijkje geven in de dagelijkse besommingen van de Kampenaren. In 1640 kreeg Johan Dimmer de Meijne een volmacht van Suzanna Fransch voor het innen van drie maanden gage bij de Oostindische Compagnie in Amsterdam. Haar man Peter Kronenburch was twee jaar eerder als chirurgijn op het schip Swolle naar Oost-Indië vertrokken. Of de vordering is geïnd is niet bekend, maar Peter Kronenburch zelf was eind 1642 weer in Kampen terug.³³

Johan Dimmer de Meijne werd slechts 39 jaar oud. Hij overleed op 16 oktober 1642 en werd begraven in een met drie blauwe stenen gedekt graf tegenover de preekstoel in de Buitenkerk.³⁴ Naast zijn vrouw liet hij zeker twee nog minderjarige kinderen achter, Jacobus en Janneken.

Femme Gerrits, weduwe Johan Dimmer de Meijne, bankhouder Kampen 1642-1656

Op 21 februari 1643 kreeg Femme Gerrits toestemming van het stadsbestuur om de Bank van Lening voort te zetten onder dezelfde voorwaarden als haar man en daarvoor haar schoonvader. Een bewijs dat zij volledig op de hoogte was van wat er in de Bank van Lening gebeurde. Femme mocht niet alleen de termijn van Johan tot 1644 afmaken, maar kreeg ook vergunning om na de vervaldatum de bank opnieuw voor twaalf jaar te mogen exploiteren. Het kostte Femme een propyn van 100 carolusgulden voor de armen.³⁵

Waarschijnlijk heeft het verzoek uit 1644 van de voogden over de minderjarige kinderen van Johan Dimmer de Meijne om de 'immobile goederen' van

De geldwisselaar en zijn vrouw. Marinus Claeszoon van Reymerswa(e)le. Olieverfschilderij. 1539. Museo Nacional del Prado: inv.nr. P002567.

Johan tegen de beste prijs te mogen verkopen te maken met het aflopen van de octrooitermijn. Dit verzoek werd ingewilligd omdat zijn bezit op 'schade' stond.³⁶ Er was een tekort en dat moest met liquide middelen worden aangevuld. Behalve de huizen aan de Broederweg bezat de familie Dimmer de Meijne meer onroerend goed. Het kopen van onroerend goed lijkt een vorm van geldbelegging te zijn, die de bankhouders in goede jaren toepasten om het bezit in geval van nood weer te kunnen verkopen. Kort na het ingaan van de looptijd van het nieuwe octrooi verkocht Femme op 7 juni 1656 de Kamper Bank van Lening aan Abraham de Meijne en compagnon. Volgens L. J. Rietema in zijn overzicht 'De Taeffels van Leeninghe in Overijssel' zou Abraham een oom van Femme's man Johan en dus een broer van Jacques de Meijne zijn.³⁷ Hetzelfde schreef J. Belonje in 'Kamper Lombardhouders en hun familie' in de *Kamper Almanak* van 1980.³⁸ Gezien de jaartallen is

dit nauwelijks voorstelbaar. Bovendien kwam de naam Abraham voor in de schoonfamilie van Jacques, in de Alkmaarse bankiersfamilie del(l) Mol(l).

Abraham de Meijne, bankhouder Kampen 1656-1678

Toen Jacques de Meijne in 1631 overleed waren de twee jongste kinderen, Joris en Abraham (1615-1678), nog minderjarig. Over hen werden van stadswege voogden aangesteld.³⁹ Joris komt verder niet meer in de archieven voor, maar het was deze Abraham de Meijne die de Bank van Lening overnam van zijn schoonzus Femme, de weduwe van zijn oudste broer Johan. Abraham trouwde in 1641 met Catharina Patronis, dochter van de tafelhouders in Harderwijk. Eerst woonde dit echtpaar in Hoorn, later in Harderwijk. Wat Abraham de Meijne in Noord-Holland deed valt niet te achterhalen. In 1656 nam Abraham de Bank van Lening in Kampen over, samen met een compagnon. Het bleek te gaan om Joan Bylevelt jr. Volgens een notariële acte te Alkmaar, gedateerd 16 augustus 1656, nam Joan toen van zijn moeder over alle bezegelde brieven, obligatiën en opdrachten en alle andere recht- en gerechtigheden. Dit geschiedde op en tot last van de Bank van Lening te Kampen en de persoon van Johan Dimmer de Meijne zaliger en zijn erfgenamen voor een bedrag van 14.189 carolusgulden.⁴⁰ Blijkbaar had in een voorgaande periode een kapitaalsinjectie plaatsgevonden door het opkopen van de waardepapieren van de Kamper Bank van Lening. Het kwam voor dat rijke kooplieden een deel van hun kapitaal belegden in een Bank van Lening. Hierop stond een prima rendement van maximaal 10 procent.⁴¹ Tot deze categorie behoorde de vader van Joan Bylevelt jr., ook Joan geheten. Joan Bylevelt sr. was de zoon van een steenrijke Amsterdamse koopman. Joan sr. woonde in Alkmaar en bezat een huis nabij de Alkmaarse lommerd en naast tafelhouders Joris Jacobsz. del(l) Mol(l).⁴²

In 1659 verlengde de stad Kampen het octrooi van 'Abraham de Meijne, zoon van Jacques de Meijne'. Dit is dus anders dan Rietema en Belonje eerder schreven, maar het staat er toch duidelijk. Deze verlenging had als ingangsdatum 1 februari 1669 en had een looptijd van twintig jaar. Het propyn bedroeg 200 carolusgulden en het pensioen per jaar 150 carolusgulden, beiden voor de armen. Wie een pand beleende bij Abraham de Meijne moest over de volle week of maand interest betalen, ook al had het pand maar één dag in de bank gestaan.⁴³ In 1661 nam Abraham de Meijne, samen met zijn zwager Hercules Patronis, ook de Bank van Lening in Zutphen over.⁴⁴ In 1664 verbood het Kamper stadsbestuur het belenen van garens en geschoren kettens (sterk garen, waarmee het raamwerk voor de te weven stof werd opgezet)

zonder dat deze door de gildemeesters van het Linnenweversgilde gezien waren.⁴⁵ Garens en geschoren kettens bleven meestal eigendom van de linnenreders, de groothandelaren die de linnenwevers voorzagen van grondstoffen. Het belenen van andermans eigendom was een vorm van diefstal en dus verboden. Het was in dit geval wel handig dat het Linnenweversgilde zijn behuizing om de hoek van de Bank van Lening had.

In 1660 werd binnen de familie de Meijne een overeenkomst gesloten over de jaarlijkse betaling voor gebruik van het pomphuisje bij brouwerij De witte Leeuw. Abraham betaalde de achterstallige huur tot en met 1659, waarna Gerrit Eckelboom deze betaling overnam.⁴⁶ Gerrit Eckelboom was getrouwd met Abrahams achternichte Johanna van der Grunden.⁴⁷ Abraham overleed in 1678 en werd begraven in Harderwijk. Hij liet een vrouw en vijf kinderen na.

Catharina Patronis, weduwe Abraham de Meijne, bankhouder Kampen 1678-1684

Voor de tweede maal zette een weduwe van de Kamper bankhouder 'de affaire' voort. Catharina deed dit niet zelf, maar stelde een kassier aan. Dat was Govert Meuleman, tafelhouders in Steenwijk. Govert Meuleman kreeg het verzoek de zaken waar te nemen zoals hij dit voorheen ook al had gedaan. Het beheer van de Kamper Bank van Lening was in de voorgaande jaren dus niet door Abraham de Meijne zelf gedaan, maar door een ondergeschikte. Catharina Patronis belastte Govert Meuleman ook met het toezicht op Catharina's helft van de Bank van Lening in Zutphen. Daarvoor kon hij op haar kosten twee keer per jaar naar Zutphen reizen.⁴⁸ Waren het de omstandigheden of was Catharina een wispelturige vrouw? Feit is dat in deze periode binnen de familie De Meijne geschillen spelen. Het blijkt dat niet alle familieleden blij waren met Catharina's zakelijke regelingen: in Zutphen werd vastgesteld dat zij op onorthodoxe wijze met haar goederen omging.⁴⁹

Na afloop van Catharina's termijn in Kampen lieten de erven Dimmer de Meijne (Jacobus en Janneken) in juni 1685 beslag leggen op alle geld en roerende goederen van de Bank van Lening. Dit hangende de uitspraak in het proces dat zij eerder hadden aangespannen tegen oom Abraham de Meijne en compagnon. In 1689 stelden Catharina's zoon Jacobus de Meijne en schoonzoon Otto van Dijckhuijsen zich borg voor hun (schoon)moeder in het geschil over de mogelijke aanspraken van de erven Dimmer de Meijne op het geld van de Kamper Bank van Lening. Zij garandeerden eventueel een bedrag van 1500 carolusgulden terug te betalen. Kort daarna werd de jurist Franciscus Hanius ingehuurd om hun belangen in Kampen te behartigen.

Twee jaar later, in 1691, herhaalden Jacobus de Meijne en Otto van Dijkhuijsen hun borgstelling. Het bedrag van de borgstelling lag nu hoger: 1500 carolusgulden, de laatste aflossing van een obligatie van 6000 carolusgulden en de rente en de huishuur over het jaar 1690. Het laatste doet vermoeden dat de Bank van Lening nog steeds gevestigd was aan de Broederweg in een huis in bezit van de familie Dimmer de Meijne.⁵⁰

Catharina Patronis overleed 88 jaar oud in maart 1706. Zoon Gijsbertus en neef Hercules Patronis zetten samen de Zutphense Bank van Lening voort. Daar beheerden zij de tafel in rechtstreekse lijn tot 1757 en hun aanverwanten tot 1793.⁵¹

De stad Kampen, bankhouder Kampen 1684 - 1693

In de loop van de 17de eeuw komen steeds meer Nederlandse namen voor bij de Banken van Lening. De banken werden ook in toenemende mate door de steden zelf geëxploiteerd. Kennis over het houden van een bank was niet langer exclusief voorbehouden aan de gesloten Italiaanse bankiersfamilies.⁵² Ook Kampen besloot in 1684 tot exploitatie door de stad zelf, met als kassier Govert Meuleman. Daarbij werd vastgelegd dat deze aanstelling ook gold voor zijn vrouw Hendrina Greve en hun kinderen.⁵³ Een bepaling die rechtsreeks was overgenomen uit de eerdere octrooiverleningen. Het tractement bedroeg 836 carolusgulden per jaar, vrij wonen en met schrijfbehoeften voor rekening van de stad.⁵⁴ Dit laatste was geen onbelangrijke toevoeging, want een zorgvuldige administratie van de omvangrijke boekhouding was van levensbelang bij een Bank van Lening. Het salaris van Govert Meuleman lag op eenzelfde hoogte als het inkomen van de rector van de Latijnse School. Om aan kasgelden te komen mocht Govert Meuleman geld opnemen bij derden tegen een rente van 5 procent per jaar.

Met de Bank van Lening in eigen beheer werd het mogelijk om de opbrengst van de bank in 1684 te bestemmen voor medefinanciering van het kostbare herstel van de verzakkende toren van de Buitenkerk.⁵⁵ Enkele jaren later werd uit de opbrengst van de Bank van Lening een bijdrage geleverd in de kosten voor een orgel in 't Collegie, de vergaderzaal van de Staten van Overijssel aan de Nieuwe Markt.⁵⁶ Het zelf exploiteren van de bank leek een prima regeling, totdat Govert Meuleman overleed, zijn vrouw Hendrina Greve en vijf jonge kinderen achterlatend. Hendrina nam het kassierschap van de Bank van Lening over. Hiervoor stelde zij in augustus 1692 als onderpand voor haar functie een bedrag van 3250 carolusgulden, gevestigd op de boedel van haar bruidegom Seger Twenth, de effecten en on-

derpanden van de bank in Steenwijk en haar inboedel en lijfstoebehoren.⁵⁷ In verband met haar (her)trouwplannen reserveerde Hendrina Greve al in juli 1692 als erfdeel voor haar minderjarige kinderen met Govert Meuleman naast onroerend goed ook een obligatie van 700 carolusgulden⁵⁸. Misschien had Hendrina Greve geen kaas gegeten van het kassiersschap. Feit is dat een jaar later Seger Twenth, eigenaar van een gruttemolen, failliet werd verklaard. Hendrina Greve verklaarde in november 1693 haar boedel 'desolaat'.⁵⁹ Het uitstaande kapitaal van de Kamper Bank van Lening bedroeg op dat moment 19.568 carolusgulden.⁶⁰ Een maand eerder had Hendrina zich al teruggetrokken als bankhoudster in Steenwijk.⁶¹ De obligatie van 700 carolusgulden ten behoeve van haar kinderen werd niet meer in de boedel aangetroffen.⁶² Om aan alle financiële verplichtingen te voldoen werd ook nu weer onroerend goed verkocht. Het begon met het mislukken van de verkoop van een hof in de Groenestraat in februari 1695. Nog in dezelfde maand werd deze hof voor 800 carolusgulden onderhands verkocht aan de jurist Franciscus Hanius.⁶³ In 1697 werd land bij Harderwijk verkocht en in 1698 een vijfde deel van een huisje aan de Vloeddijk en drie huizen in de Groenestraat.⁶⁴ Uit de afwikkeling van dit faillissement blijkt dat Hendrina voor de stad ook de boekhouding van 't Bestiaal verzorgde.⁶⁵ Dit betekende dat zij verantwoordelijk was voor de inning van de accijnzen op vlees. Een bijbaan waarvoor boekhoudkundige kennis nodig was.

Samenvatting

Aan het einde van de 17de eeuw gekomen kan de conclusie zijn dat de Kamper Bank van Lening de landelijke ontwikkelingen volgde. In 1603 was de Kamper Bank nog belangrijk genoeg om de interesse te wekken van de grootstedelijke bankhouder Sion Luz. Enkele jaren later bleek de Bank van Lening geëxploiteerd te worden door Jacques de Meijne, telg uit een uit Italië afkomstige bankiersfamilie. Via zijn huwelijk met Jenetta del(l) Mol(l) verstevigde Jacques zijn positie binnen het landelijke netwerk van - vooral - Piëmontese tafelhouders. Jacques de Meijne kocht voor zijn bank een groot erf tegenover de Waalse kerk, met een achteringang via de Groenestraat. De Kamper Bank bleef zeker zeventig jaar lang in handen van de familie De Meijne, waarbij de bank tot tweemaal toe werd voortgezet door de weduwe van de tafelhouders. Aan de huwelijkspartners van de dochters De Meijne valt af te lezen dat de familie behoorde tot de gezeten burgerij. Net als bij andere bankiersfamilies had de familie De Meijne belangen in meerdere banken: Kampen, Alkmaar, Harderwijk en Zutphen. In 1684 verviel het oc-

trooi van Catharina Patronis, weduwe van Abraham de Meijne, en nam de stad Kampen zelf de exploitatie van de Bank van Lening in handen. Ook dit was geheel volgens de landelijke ontwikkelingen bij de Banken van Lening. Voor de exploitatie van de Kamper bank maakte de stad gebruik van kassier Govert Meuleman. Deze kassier was al werkzaam in de Kamper bank onder Catharina Patronis. Voor Kampenaren in acute geldnood zal er daarom weinig verschil zijn geweest met de voorgaande periode. Dit veranderde toen Govert Meuleman overleed en zijn vrouw Hendrina Greve volgens contract het kassierschap overnam. Aan het einde van 1693 was Hendrina Greve failliet.

Met dank aan Gerrit Korenberg voor het uitvoeren van een kadastraal onderzoek naar de betreffende panden en Theo van Mierlo voor het lezen van de 17de-eeuwse octrooien.

Bronnen en literatuur

- Belonje, J., 'Kamper Lombardhouders en hun familie', *Kamper Almanak* (1980) 227-231.
- Don, J., (Uit de geschiedenis van het gebouw der Theologische Hoogeschool (Kampen Broederweg 15), in: K. Schilder... et al. (red.), *Handboek ten dienste van De Gereformeerde Kerken in Nederland: (onderhoudende artikel 31 K.O.)* (1947).
- Eerden, P.C. van der, 'Het "Hof van Sonoy", bouw- en bewoningsgeschiedenis', in: *Artistiek en Ambachtelijk. Architectuur, kunsten en nijverheid in Alkmaar, 14e-20e eeuw* (Hilversum 1994) 9-56.
- Fehrmann, C.N., *De Kamper klokgieters en hun naaste verwanten en leerlingen* (Kampen 1967).
- Gasman, M.J., 'Zorg en strijd om de Buitentoren', *Kamper Almanak* (1950-1951) 133-144.
- Hoven, Henk W. van den, *Het huis van bakker Post aan den Broederweg* (Kampen 2006).
- Hulzen, Jan van, *De Apostillen der Stad Campen en haar Jurisdicctie. Bewerking van inv.nr. 191 t/m 202 van het Oud Archief, Stadsarchief Kampen* (Kampen 2011-2017).
- Jonge, Evert de, 'Hattem in de zeventiende eeuw. Deel VIII: De tafel of bank van lening', *Heemkunde Hattem* 154 (2018).
- Korenberg, Gerrit, *Twee eeuwen tussen Groenestraat en Spuisloot* (Kampen 2020).
- Maassen, H.A.J., *Tussen commercieel en sociaal krediet. De ontwikkeling van de Bank van Lening in Nederland van Lombard tot Gemeentelijke Kredietbank, 1260-1940* (Hilversum 1994).
- Molhuysen, P.C., P.J. Blok, Fr.K.H. Kossmann (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Deel 7* (Amsterdam 1974).
- Rietema, L.J., 'De Bank van Lening te Zutphen 1589-1795', *Oud Zutphen* 1, nr. 3 (1982) 46-58.
- Rietema, L.J., 'Taeffels van Leeninge in Overijssel (1550-1800)', *Overijsselse Historische Bijdragen* 93ste stuk (1978) 59-100.

- Schilder, Kees, 'Het Kamper schippers-, kooplieden- en regentengeslacht Worst', *Kamper Almanak* (1974-1975) 169-185.
- Schilder, Kees, 'Kamper Schepen- en Schoutenzegels VII', *Kamper Almanak* (1980) 173-201.
- Vliet, Lies van, 'Kampen, de drapeniers en het Haatland', *Kamper Almanak* (2014) 125-147.
- Vliet, Lies van, 'De Nieuwe Markt en het "Collegie"', *Kamper Almanak* (2015) 103-122.
- Vliet, E.G. van, *De Stad van Avercamp. Kampen in de zeventiende eeuw. Deel 6: Over edele ehrentrijcke joffers, ehrlievende borgersvrouwen en onkuysche vrouluayden* (Kampen 1991).
- Vries, Dirk J. de, 'Uit de schaduw van Hendrick de Keyser, Gerrit Lambertsen van Cuilenborch (1597-1657), beeldhouwer en bouwheer', *Bulletin KNOB* 115, nr. 2 (2016) 57-79.

Archieven

- Stadsarchief Kampen, Getuigenissen en Gichten 1542-1546: nr. 679 Fol. 244v, datum: 25 augustus 1544.
- Rechterlijk Archief Kampen (RAK): nr. 84, 85, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 97, 98.
- Utrechts archief: nr. 1230, Afschrift der overeenkomst van de stad Kampen met Sion Lus omtrent het houden der bank van lening, 1603.
- Utrechts archief: nr. 1232, Afschrift van het octrooi d.d. 26 februari 1659 voor 20 jaren tot het houden eener bank van leening, door de stad Kampen verleend aan Abraham de Mayne, zoon van wijlen Jaques de Mayne c.u., hunne erfgenamen en 'meedegesellen, sulcke als sij sullen willen nemen', 1659.
- <https://beeldbank-ermeloo.nl>.
- <http://www.evelingen.box.nl>.
- <https://gw.geneanet.org>.

Noten

1. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, paragraaf 2.1 en 2.2.
2. Fehrmann, *De Kamper klokgieters*, 49.
3. Rietema, 'Taeffels van Leeninge in Overijssel', 82.
4. Van den Hoven, *Het huis van bakker Post*, 34-35.
5. 356 RAK 84 fol. 168v., datum 13-04-1622.
6. Van den Hoven, *Het huis van bakker Post*.
7. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, par. 2.3.1.
8. Idem, par. 2.5.
9. Idem, par. 3.1.2.
10. UA, nr. 1230: afschrift voorstel octrooi Sion Luz met Kampen, 1603.
11. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, par. 3.3.
12. De Jonge, 'Hattem in de 17e eeuw, familie Dalmein'.
13. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 227.

14. De Jonge, 'Hattem in de 17e eeuw, familie Dalmein'.
15. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 94-95.
16. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 228.
17. De Jonge, 'Hattem in de 17e eeuw, de ondernemer Dalmein'.
18. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 84.
19. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 227.
20. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 95.
21. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 229.
22. RAK 87, fol. 181, datum 29-09-1628.
23. RAK 87, fol. 187v., datum 08-12-1630.
24. Wijnman, *Nieuw Biografisch Woordenboek*, Daniël Pipart, 983-984.
25. RAK 93, fol. 30, datum 22-06-1657.
26. RAK 87, fol. 150v., datum 13-07-1630.
27. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 84.
28. RAK 88, fol. 202, datum 31-10-1631 en RAK 88, fol. 8v., datum 04-11-1631.
29. RAK 88, fol. 143, datum 19-04-1632 en RAK 88, fol. 204v. datum 19-04-1632.
30. De Jonge, 'Hattem in de 17e eeuw, een erfeniskwestie'.
31. RAK 88, fol 136v., datum 22-12-1631.
32. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 192*, 27 jan. 1638, fol. 117vo.
33. RAK 91, fol. 213, datum 21-08-1640.
34. RAK 90, fol. 16 ongedateerd.
35. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 84.
36. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 193*, 05-09-1644, fol. 97.
37. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 84.
38. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 227.
39. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 191*, 03-11-1631, fol. 134.
40. Belonje, 'Kamper Lombardhouders', 229-230.
41. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, par. 3.5.3.
42. Van der Eerden, 'Hof van Sonoy', 26-27.
43. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 85.
44. Rietema, 'Bank van Lening', 52.
45. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 197*, 26-11-1668, fol. 141.
46. RAK 94, fol. 125v., datum 14-02-1660.
47. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 202*, 28-06-1718, fol. 126.
48. RAK 97, fol. 51v., datum 22-02-1679 en Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 85.
49. Verenigingssite Oudheidkundige Vereniging Ermeloo, Beeldbanken: Groenewoud in buurtschap Telgt, 2018.
50. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 199*, 24-06-1685, fol. 83vo.

51. Van Evelingen genealogie, www.evelingen.box.nl, generatie XIII.
52. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, par. 3.7.4.
53. Van Vliet, *Stad van Avercamp*, 71.
54. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 85.
55. Ibidem.
56. Van Vliet, 'Nieuwe Markt', 118.
57. RAK 98, fol. 166, datum 05-08-1692.
58. RAK 98, fol. 165v., datum 28-07-1692.
59. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 200*, 09-11-1693, fol. 7.
60. Maassen, *Tussen commercieel en sociaal krediet*, par. 3.5.1.
61. Rietema, 'Taeffels van Leeninge', 91.
62. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 200*, 16-08-1694, fol. 26 en 07-02-1695, fol. 33.
63. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 200*, 07-02-1695, fol. 33 en 25-02-1695, fol. 34vo.
64. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 200*, 18-12-1697, fol. 69 en 22-02-1698, fol. 73vo.
65. Van Hulzen, *Apostillen inv. nr. 200*, 16-08-1694, fol. 26.